

СИНЕРГЕТИЧНА ПРИРОДА ПРОФЕСІОНАЛЬНОГО РОЗУМІННЯ В КОНТЕКСТІ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНИХ ЗАСОБІВ ЙОГО ФОРМУВАННЯ В УМОВАХ МАГІСТРАТУРИ

Виявлено суттєві ознаки феномену “розуміння”, визначено його теоретико-методичні засади, якими постають: психологічна теорія розуміння як явища; семіотична теорія розуміння наукових текстів; семантична теорія денотатів знаків, детермінованих фаховими парадигмами кожної окремої науки, намічений паспорт (перелік) необхідних знань і професіональних потреб у структурі навчально-пізнавальної діяльності майбутніх викладачів в умовах магістратури.

Ключові слова: синергетична природа, феномен розуміння, психологічна, семіотична, семантична теорії, денотати знаків.

Феномен “розуміння” є глобальною проблемою науки загалом і на різних рівнях його розгляду: філософському [6], міжнауковому, який розглядався вченими різних наук у рамках круглого столу [8], спеціально-науковому [3; 10] та ін.

Зазначимо, що один лише перелік назв праць, у яких феномен “розуміння” розглядається в різних контекстах, свідчить про його синергетичну природу (від англ. *synergetic*, від грец. син – “спільне” і ергос – “дія”) та проблемний характер, зафіксований у назвах досліджень терміном “проблема”. А.Н. Уайтхед, який прагнув зрозуміти “що таке розуміння”, відповідав так: “Я, разом із тим, зізнаюся вам, що в повному обсязі це завдання вирішити неможливо. Можна висвітлити лише окремі фрагментарні аспекти розуму” [18, с. 371]. Логіки також заявляють, що проблема розуміння надзвичайно важлива в педагогічному процесі, але «на жаль, у логіці немає розробок самого поняття “розуміння”» [2, с. 55].

Виходячи із зазначеного, узагальнене завдання цієї статті полягає в тому, щоб привернути увагу спільноти, в першу чергу вчених-педагогів, викладачів ВНЗ і магістрів як майбутніх педагогів, до окресленої проблеми, з’ясувати причини такого стану речей у ВФО і на основі усвідомлення характеру й сутності причин намітити шляхи ліквідації проблеми. І починати цей процес найдоцільніше в умовах магістратури.

Серед багатьох причин є одна, що зумовлює наявність самої *множини причин* виникнення феномену “розуміння”. Це його синергетична, міждисциплінарна природа. І завдання полягає в тому, щоб визначити сутність і синергетичної природи феномену розуміння, і окремих причин, які породжують його проблемний характер. Так, однією з причин, які зумовлюють проблемний характер феномену “розуміння”, є зміст і особливості програмного забезпечення фахової підготовки спеціалістів у ВНЗ і полягає в такому.

Вища фахова освіта у ВНЗ здійснюється на пріоритетній основі природничо-наукової парадигми. Реалізація цієї парадигми у ВНЗ за змістом і суттю сприяє формуванню в майбутніх спеціалістів системи науково обґрунтованих

професійних знань, умінь та навичок щодо організації та проведення експериментів, обробки результатів, отримання наукових фактів, закономірностей, побудови теорії тощо. І такі спеціалісти професійно придатні для роботи в науководослідних інститутах, лабораторіях. Але вони зовсім непридатні для професійної роботи в галузевих організаціях, оскільки цілі та завдання в організаціях зовсім різні. У перших – отримувати наукові факти, виявляти закономірності, закони, створювати теорії і, таким чином, створювати нове наукове фахове знання, а в галузевих організаціях – вирішувати фахові проблеми. А проблеми вирішуються на основі наявності професійного розуміння сутності проблем, причин їх виникнення, способів та засобів їх усунення, а не здатності проводити експерименти.

На жаль, ні у ВНЗ, ні при підготовці спеціалістів в умовах магістратури не передбачена програма, зміст якої був би спрямований на з'ясування відповіді на запитання “що таке розуміння”, які чинники його походження, засоби формування, в тому числі й засоби формування професійного розуміння. Крім того, надзвичайно важливо усвідомити той факт, що підвищення наукового статусу викладачів ВНЗ у вигляді наукових ступенів кандидата чи доктора наук не вирішує цієї проблеми, оскільки підготовка кандидатських і докторських дисертацій здійснюється на пріоритетній основі природничо-наукової парадигми.

Очевидним є такий факт. Якщо проблема зумовлена пріоритетом однієї парадигми, хоча і надзвичайно важливої для формування професійних наукових знань у ВНЗ, то принциповий механізм вирішення проблеми полягає в тому, щоб запропонувати іншу парадигму, образно кажучи, паралельну природничо-науковій. І тоді пріоритет буде розподілений між двома парадигмами і не зменшуватиме значущість кожної із них. Одна парадигма визначатиме засоби та механізми створення нових наукових фахових знань, а інша визначатиме механізми формування професійного розуміння.

Мета статті – визначити сутність нової парадигми, предметна сфера якої спрямована на формування професійного розуміння у спеціалістів із вищою фаховою освітою, й обґрунтувати теоретико-методичні засоби його формування в умовах магістерської підготовки майбутніх викладачів.

Слід зазначити, що мова йтиме про систему теоретичних і методичних засобів формування професійного розуміння (гносеологічний аспект) і є предметом педагогіки, а не предметом педагогічної психології, яким постає професійне розуміння як реально існуюче явище (онтологічний аспект). Разом із тим вони тісно взаємопов'язані, але потребують чіткого термінологічного розмежування предметних сфер аналізу, щоб запобігти можливому їх ототожненню, оскільки неправильне, недостатньо обґрунтоване використання термінів – нових або старих – здатне завдати шкоди дидактиці (як і будь-якій іншій науці) [17, с. 69].

Завдання такі:

1. Виявити суттєві ознаки феномену “розуміння” і його синергетичну природу.
2. На основі виявлених суттєвих ознак та їх синергетичної природи визначити теоретико-методичні засади професійного розуміння.

3. На основі визначених теоретичних засад та їх синергетичної природи намітити паспорт (перелік) необхідних професійних знань і професійних по-

треб у структурі навчально-пізнавальної діяльності майбутніх викладачів в умовах магістратури.

Вирішення першого завдання слід розпочати з аналізу терміна “розуміння”, який входить до суб’єкт-предикатної пари “професіональне розуміння” і є суб’єктом (логічний термін), тобто предметом наших подальших міркувань. А предметну сферу, яку позначають цим терміном, слід визнати своєрідним феноменом у контексті визначення її (предметної сфери) ознак, які потім визначатимуть суттєві ознаки терміна і тим самим переводитимуть термін “розуміння” в поняття “розуміння”.

Для того, щоб вирішити цю проблему і визначити суттєві ознаки поняття “розуміння”, ми використовуватимемо метод термінологічного аналізу, технологія якого полягатиме в з’ясуванні тих наук, предметом яких є слово “розуміння”, термін “розуміння” і поняття “розуміння”, враховуючи при цьому їх (слів, термінів, концептів) етимологію і механізми їх походження щодо феномену “розуміння”. Останнє зауваження досить важливе, виходячи із того, що феномен “розуміння” розглядатиметься в контексті різних наук, які мають свої парадигмальні й термінологічні критерії та стандарти власного історичного розвитку.

Згідно з технологією методу термінологічного аналізу слід визначити перелік тих наук, які вважають феномен “розуміння” об’єктом і предметом своїх наукових інтересів. І першою із таких наук є психологія, яка досліджує еволюцію розвитку пізнавальних психічних процесів: відчуттів, сприймань, мислення, пам’яті, уяви. І розум, інтелект, розуміння пов’язує з процесом мислення.

Пізнавальні психічні процеси вітчизняна психологія розглядає в контексті панівної теорії, якою прийнята теорія відображення (парадигма). І пізнавальні психічні процеси розглядаються як такі, що відображають предмети і явища, їх властивості, механізми та результати відображення тощо.

В еволюційному аспекті розвитку психічні процеси поділяються на прості (відчуття, сприймання) і складні (мислення, пам’ять, уява). Головна різниця між простими і складними психічними процесами полягає, з одного боку, в особливостях предметів і явищ та їх властивостей, а з іншого – в механізмах і результатах їх відображення. Зазначимо, що саме в цьому місці створюються умови й основи виникнення феномену “розуміння” як реального явища, пов’язаного з процесом мислення.

То які це особливості предметів і явищ та їх властивостей, механізми їх відображення, і в чому полягає різниця між простими та складними психічними процесами?

Перша особливість предметів і явищ та їх властивостей полягає в тому, що вони мають енергетичні характеристики: світлові, звукові, хімічні тощо. Відповідно до них, у процесі еволюційного розвитку для їх відображення сформовані відповідні органи чуття: зорові, слухові, смакові та інші, а результати їх відображення зберігаються в корі головного мозку у вигляді образів предметів і явищ, образів їх окремих властивостей і завдяки процесам пам’яті запам’ятовуються, зберігаються і в разі необхідності відтворюються.

Досить важлива умова, яка зумовлює формування органів чуття і результатів їх відображення, полягає в тому, що їх еволюційний розвиток супроводжується, по-перше, певними, своєрідними умовами існування живих істот; по-

друге, обов'язковою наявністю потреб щодо їх задоволення (принцип потребності зумовленості виникнення психічних явищ будь-якого рівня складності).

Зазначимо, що в психології, як вітчизняній, так і зарубіжній, ці процеси досить добре досліджені та перелік наукових праць, як окремих авторів, наприклад [1; 2], так і колективних видань типу збірників [14], хрестоматій [19] досить великий. Це свідчить про суспільно-історичний розвиток психології як науки.

Друга особливість предметів і явищ та їх властивостей полягає в тому, що вони мають, крім енергетичних характеристик, інші особливості, для відображення яких у живих істот відсутні органи чуття. Але здатність відображати ці особливості досить важлива для задоволення потреб, збереження життя тощо. Це зв'язки та відношення між предметами та явищами різної природи, їх властивостями, відображення предметних ситуацій тощо. І в еволюційному процесі розвитку виникли інші, більш складні механізми відображення зв'язків та відношень між предметами, предметними ситуаціями, пов'язаних із виникненням мислення.

У психології мислення визначається як складний психічний процес відображення зв'язків та відношень. Для того, щоб відображати зв'язки та відношення, у живих істот повинні бути:

- 1) певні знання щодо предметних ситуацій у вигляді образів предметів та явищ, їх властивостей, які сформовані раніше і перебувають у потенційній формі;
- 2) наявність потреб, які також перебувають у потенційній формі;
- 3) здатність оцінювати нову предметну ситуацію щодо відповідності її змісту актуалізованим знанням і одній або кільком з актуалізованих потреб.

Такий механізм відображення будується на основі тих результатів відображень, які сформовані завдяки органам чуття, але перебувають у потенційній формі. Очевидно, що пріоритет механізмів відображення визначається не стільки на основі органів чуття як таких, скільки на основі наявності певних знань, тобто певної інформації щодо попередніх предметних ситуацій, яка перебуває в потенційній формі. І такий механізм відображення інколи називають інтелектуальним, оскільки механізми відображення здійснюються не на енергетичній, а на *знаннєвій* основі, тобто за наявності певних знань щодо предметних ситуацій, які містяться в пам'яті.

Розглянуті механізми відображення за участі складних психічних процесів становлять основу усвідомлення *суттєвих ознак* феномену "розуміння". Але зазначимо, що перераховані складові подані як статичні утворення, що перебувають у пам'яті в потенційній формі. А феномен "розуміння" – динамічний акт і виникає лише за умови дії нової предметної ситуації (нової не за змістом, а дії в конкретний момент) й оцінювання її змісту щодо відповідності тій чи іншій потребі, актуалізованій у певний момент. І якщо результати оцінювання щодо задоволення тієї чи іншої потреби позитивні, виникає четверта суттєва ознака феномену розуміння;

4) *зміщення потреби на мотив*, тобто спонукання до певних дій відносно актуалізованої потреби. І тому феномен "розуміння" – *дія інтелектуальна*, яка здійснюється за участю процесів мислення (аналіз, синтез, узагальнення, класифікація, систематизація та ін.), а система потенційних знань являє собою своєрідний "розум", "інтелект", тобто якість, якою володіє жива істота. Розглянуті механізми є принципово однакові як у високорозвинутих тварин, так і людей. Різ-

ниця полягає лише в тих специфічних особливостях існування предметних ситуацій, які відображають тварини і люди.

Оскільки феномен “розуміння” розглядався нами переважно в контексті використання термінів психологічної науки: відчуття, сприймання, їх результати у вигляді образів предметів та явищ, мислення, потреби, мотиви, її панівної парадигми, якою у вітчизняній психології прийнята теорія відображення, то ця точка зору інтерпретації феномену “розуміння” отримала назву *психологічної* теорії розуміння.

На основі цієї теорії *поняття* “розуміння” визначається таким чином: *розуміння є здатністю* відображати нову предметну ситуацію, яка діє в конкретний момент, аналізувати її на основі актуалізованих знань щодо подібних предметних ситуацій, котрі зберігаються в пам’яті, активізації тієї чи іншої потреби, оцінювання предметної ситуації з погляду її взаємовідповідності (позитивної або негативної) і визначення змінювати (або не змінювати) потребу на мотив щодо прийняття рішення діяти або не діяти.

Визначення досить об’ємне, але побудоване відповідно до тих суттєвих ознак, які дають можливість відрізнити розуміння від інших психічних утворень. Так, наприклад, на відміну від мислення, яке визначається як “психічний процес відображення...”, розуміння не є процесом, а *здатністю* відображати предметні ситуації відповідно до зазначених його суттєвих ознак (потенційна властивість). Активізація цієї здатності позначається терміном “розуміє”, тобто здатний аналізувати предметну ситуацію відповідно до суттєвих ознак феномену “розуміння”. І ми звертаємо на це увагу, оскільки, знаючи суттєві ознаки розуміння, можна контролювати його якість: чи є відповідна система знань щодо предметної сфери; чи є потреба оцінювати предметну ситуацію на основі потенційних знань; чи здатний відрізнити потребу від мотиву і приймати раціональне рішення (від лат. *rationalis* – розумний) [15, с. 418].

Третя особливість предметів і явищ та їх властивостей, а також предметних ситуацій полягає в тому, що вони подані виключно для людей у вигляді “текстовізованої” природи [6, с. 39], тобто предметів і явищ, їх властивостей, предметних ситуацій, існуючих у текстах, створених людиною і призначені тільки для людей. Іншими словами, якщо психологічна теорія інтерпретації розуміння розглядала цей феномен у системі координат інтерпретації (далі – СКІ) як реально існуюче явище, пов’язане з реально існуючими предметами та явищами, предметними ситуаціями та їх відображенням, то будучи поданими у наукових текстах, ці явища переходять в інший спосіб або вид існування – у тексти підручників, навчальних посібників, монографій, статей тощо. І тим самим виникає зовсім інша система координат інтерпретації як предметів та явищ, їх властивостей, механізмів відображення, так і самого феномену “розуміння”.

До речі, введений нами термін “*зміна системи координат інтерпретації*” (зміна СКІ) і *його функція*, стане однією із суттєвих ознак феномену “розуміння” як специфічної інтелектуальної дії *змінювати інтерпретацію* предметів і явищ, їх властивостей, предметних ситуацій і, що найважливіше, разом із тим, змінювати інтерпретацію *механізмів їх відображення*. І ця інтелектуальна дія стане зрозумілою, якщо “текстовізовану природу” розглядати у контексті можливих видів або способів її (природи) існування у наукових текстах.

Так, Е. Деллінг, досліджуючи екзистенціальні (від лат. *existentia* – існування [15, с. 572]) висловлювання та їх аналіз у логіці та філософії, виділяє такі

види існування: реальне, ідеальне, логічне, математичне, міфологічне, літературно-художнє та релігійне [7, с. 120].

У контексті нашого аналізу, який стосується лише наукових текстів, інтерес становлять перші чотири види або способи існування, які завдяки предикатам “реальне”, “ідеальне”, “логічне” і “математичне” можна досить коректно визначити (їх сутність) через складові логічної операції визначення: родова ознака – “вид існування”, а видові ознаки – через предикатні характеристики існування в дійсності, існування у свідомості, існування у логічних та математичних формах. Але уточнюємо, що мова йде про “існування” природних явищ у наукових текстах.

Виникає два запитання: якими засобами у наукових текстах презентовані різні види “існування” природи. І ці засоби мають бути різними. Це перше запитання. І друге – які механізми відображення видів існування у наукових текстах, усвідомлюючи той факт, що і види існування різні, і засоби їх презентації у наукових текстах мають бути також різні. Уточнюємо ще раз щодо механізмів відображення: вони не можуть бути однаковими, оскільки, якщо види існування різні, і засоби їх презентації у наукових текстах також різні, то різними мають бути і механізми їх відображення у наукових текстах.

У будь-яких наукових текстах є чотири основних типи знаків: знаки-слова, знаки-терміни, знаки-концепти і математичні знаки. Знаками-словами вчені позначають у наукових текстах реально існуючі предмети і явища, їх властивості, рухи, їх кількість тощо. Доказом є наявність частин мови: іменники, якими позначають предмети і явища, прикметниками – їх властивості, дієсловами – рухи, числівниками – їх кількість тощо. Згідно з прийнятою Л. Вітгенштейном у “Логіко-філософському трактаті” концепцією мови як картини світу, ми *познаємо* світ тільки тому, що мова у своїх суттєвих рисах, тобто своєю логічною структурою, формою, відображає структуру світу [5, с. 21].

Знаками-термінами вчені позначають у наукових текстах (як автори текстів) ідеально існуючі у своїй свідомості образи предметів і явищ, образи їх властивостей, думки, роздуми, міркування. Зазначимо, що, на відміну від предметів та явищ, які мають енергетичні характеристики (властивості), і знаків-слів, котрі також мають енергетичні характеристики (фонетизовані, графовізовані), образи предметів та явищ, елементи суб’єктивного світу не мають таких характеристик. І тому їх не можна позначати знаками-словами, оскільки реальні явища, які позначаються знаками-словами у наукових текстах, й ідеальні явища, існуючі у тих самих наукових текстах, це *різні види існування різних видів* природних явищ: реально існуючих та ідеально існуючих. Їх необхідно позначати іншими знаками, тобто знаками-термінами. Саме тому використанням термінів визначається межа, яка розділяє у наукових текстах дві зовсім різні за суттю предметні сфери (від лат. *terminus* – межа, кінець, кордон) [9, с. 594]. Зазначимо, що тексти створює вчений своїм мисленням, установлюючи зв’язки та відносини між елементами наукових текстів різної природи.

У філософському вченні “термінізм” означає, що всі загальні поняття – це слова, найменування, *породжені лише людським мисленням і не співвідносні з об’єктами реальної дійсності* [12, Т. 3, с. 524]. Якщо не погодитись із цим твердженням, тоді слід визнати, що в процесі створення наукових текстів мислення вчених не бере жодної участі, не постає детермінантою створюваних ними текстів. Але як доказ-запитання читачам: чи можна побачити очима дерево?

Інша справа, що знаки-слова і знаки-терміни зовнішньо є абсолютно однакові, а їх денотати абсолютно різні. Лінгвісти, не володіючи достатньою мірою знаннями з логіки, психології та термінології, підводять терміни під клас слів або словосполучень [16, с. 660], і починають породжувати “словоблудні” технології інтерпретації текстів, а отже, спричинюють і невиліковні проблеми.

Ми не хочемо ображати лінгвістів, а спираємось лише на факти, які зазначені у словниках. Але і лінгвісти не повинні ображати читачів, підводячи знаки-терміни під клас знаків-слів і тим самим нівелювати таку важливу в наукових текстах предметну сферу, якою постають думки, роздуми, міркування авторів у створюваних ними наукових текстах.

За таких умов єдиний механізм відображення у наукових текстах різних за сутністю *зазначених* реальних та ідеальних явищ природи – це *зміна системи координат інтерпретації* денотатів знаків. Зміна СКІ – це інтелектуальна дія вченого, завдяки якій можна переключати механізми сприймання органами чуття знаків-слів (те, що бачать очі або чують вуха), і думок, роздумів, міркувань, які можна “побачити” лише умом, розумом. Але лише за умови, що у свідомості вчених, викладачів, магістрів і студентів має бути:

а) певна система знань щодо мови та мовлення, знаків-слів та їх денотатів, механізмів їх походження, правил оперування знаками-словами та їх денотатами;

б) певна система психологічних знань щодо елементів суб’єктивного світу: образів предметів та явищ, понять, якими позначаються думки, роздуми, міркування, механізмів походження елементів суб’єктивного світу;

в) певна система знань щодо знаків-термінів, їх сутності, механізмів походження термінів та їх денотатів, правил оперування термінами та їх денотатами;

г) певних *потреб* щодо наявності у свідомості як учених, так і, особливо, викладачів, магістрів і спеціалістів зазначених систем знань.

Зазначимо, що нами виділені дві суттєві ознаки щодо феномену “розуміння”. Це наявність у свідомості зазначених осіб певних видів знань щодо предметної сфери, якою постають наукові тексти. І наявність потреб мати такі знання, щоб оволодіти здатністю відображати та розуміти наукові тексти.

Знаками-концептами вчені позначають (повинні) логічні форми мислення, в які вони вкладають фахову парадигму та результати своїх досліджень, дотримуючись логічних, термінологічних і парадигмальних правил побудови денотатів фахових концептів. І саме в денотатах концептів відбувається поєднання, з одного боку, суттєвих ознак, досліджуваних ученим явищ. А, з іншого боку, результатів його мислення, керованого логічними і термінологічними правилами створення коректних наукових концептів. І тому до перерахованих вище знань додаються логічні знання щодо універсальних і, по своїй суті, формальних правил, якими регламентується наукове мислення вченого, а також знання щодо фахової парадигми власної науки. Зазначимо, що суттєві ознаки детерміновані не властивостями досліджуваних явищ, а парадигмою, яка створена спільнотою вчених.

Математичними знаками вчені позначають у наукових текстах результати експериментів у вигляді наукових фактів, закономірностей, законів тощо, які детерміновані властивостями досліджуваних явищ. І тому факти, закономірності належать до явищ, які були предметом дослідження, а не до суттєвих ознак, детермінованих парадигмою. Суттєвість ознак досліджуваних явищ визначає тео-

рія, яка створена спільнотою вчених, а не явища як такі. Теорій у явищах немає. А те, що ми бачимо очима чи розумом у явищах і наукових текстах залежить від теорії (А. Ейнштейн).

Теорія тлумачення феномену “розуміння”, яка побудована на знаковій основі, називається *семіотичною теорією* (від грец. “семіотика” – вчення про знаки та знакові системи [15, с. 448]), оскільки феномен “розуміння” визначається за наявності у свідомості вчених, викладачів та інших певних систем знань щодо типів знаків та їх денотатів, механізмів їх походження, правил оперування знаками та їх денотатами. І в рамках семіотичної теорії феномен “розуміння” визначається як *здатність* змінювати систему координат інтерпретації денотатів різних типів знаків у наукових текстах.

Разом із тим зазначимо, що ця теорія взаємопов’язана з іншими і теоріями, і науками, що свідчить про синергетичну природу феномену “розуміння” як здатності переходити від одних теорій інтерпретацій наукових текстів до інших. Тим самим порушується традиційна, мономодальна, інтерпретація наукових текстів, яка визначально задавалася пріоритетом природничо-наукової парадигми: виявляти наукові факти, закономірності, закони досліджуваних явищ тощо. А думки, роздуми, міркування вченого, які також відображені у наукових текстах, залишаються осторонь. І потреб щодо оволодіння певними знаннями щодо психологічних, термінологічних, логічних, концептологічних знань не виникало, оскільки лексичні знання вчені, викладачі, магістри і студенти здобувають майже від народження, систематично вивчають рідну мову в школі, а потім у ВНЗ і поповнюють їх протягом усього життя. До речі, як і математичні знання. Тому знати знають і можуть знати дуже багато, але не здатні розуміти те, про що знають.

Семіотична теорія феномену “розуміння” належить до класу так званих *універсальних, а не професійних теорій*, оскільки її сутність визначається використанням універсальних категорій типу знаки-слова, знаки-терміни, знаки-концепти, логічні та математичні форми. Очевидно, що ці типи знаків і форми використовуються в усіх без винятку науках, незалежно від їх фізичного, біологічного, психологічного тощо змісту. І тому ця теорія визначає лише перелік (паспорт) тих знань і потреб, які важливі для розуміння текстів. Без наявності у свідомості вчених, викладачів, магістрів і студентів як майбутніх спеціалістів зазначених знань, розуміння наукових текстів *неможливо принципово*, оскільки, нагадаємо, що однією із суттєвих ознак феномену “розуміння” є наявність певних знань.

Ми звертаємо увагу на цю особливість семіотичної теорії. Вона за змістом і механізмами важлива для усвідомлення сутності феномену “розуміння”, але не визначає сутності “професійного” розуміння (“професія”, “професіоналізм” як високий рівень). Цю функцію виконує інша теорія, яка взаємопов’язана із семіотичною теорією, семіотикою, є її розділом і називається *«семантична теорія феномену “розуміння”»*.

Ми звертаємо увагу на те, що ця теорія належить також до феномену “розуміння”, а не до *виду розуміння*, яке позначене нами як “професійне”, тому що і ця теорія належить до класу універсальних теорій, оскільки термін “семантична” (від грец. *semantikos* – той, що позначає [15, с. 448]) має кілька значень:

- 1) смислова сторона слів, словосполучень (лінгвістична семантика);
- 2) розділ семіотики, що вивчає знакові системи як засоби виражати смисл, тобто правила інтерпретації знаків і складених із них висловлювань;

3) розділ логіки, який досліджує відношення логічних знаків до концептів (понять) і денотатів – референтів (логічна семантика) [15, с. 448].

Разом із тим звертаємо увагу на термін “смысл”, якого немає у зазначеному словнику іноземних мов, але цей термін використовується в інтерпретації терміна “семантика” (“смысловая”, “смысл”), які самі є проблематичні [13].

В українському словнику дається інтерпретація смислу як *уявлення про щось, поняття, розуміння чого-небудь* [12, с. 341]. І саме уявлення “*про щось*”, розуміння “*чого-небудь*” визначає узагальнений характер семантичної теорії, але вже зміщує акцент на предметну сферу, яку необхідно конкретизувати, маючи на увазі предикат “професіональне” розуміння.

Семантична теорія у контексті феномену “розуміння” зміщує акцент на *денотати* знаків, ставить запитання щодо відповіді про їх сутність, теоретико-методичне обґрунтування механізмів їх походження, правила утворення тощо. Тим самим, оскільки мова йде про наукові тексти, відповідь на поставлені запитання дає природничо-наукова парадигма, яка визначає науковий статус *денотатів* знаків *фаховою парадигмою*: у фізики, хімії, психології, соціології свої парадигми.

Оскільки однією із вимог щодо наукових досліджень є новизна результатів досліджень, семантична теорія функціонально зобов’язує вчених новизну результатів досліджень номінувати *новими* знаками-словами, *новими* знаками-термінами, *новими* знаками-концептами, як, до речі, і закони, закономірності. Іншими словами, семантична теорія зобов’язує вчених “фаховізувати”, тобто надавати “візу” словам, термінам і концептам щодо отриманих нових результатів досліджень статус *спеціально-наукових* (від франц. *visa*, від лат. *visus* – побачений, переглянутий) – 1) позначка, зроблена службовою особою на документі, що свідчить про його вірогідність або надає йому юридичної сили [16, с. 127].

Зазначимо, що завдання зовсім не просте для вчених як творців наукових текстів підручників, навчальних посібників, статей, монографій тощо, так і викладачів, магістрів і студентів, які виконують кандидатські, докторські дисертації, магістерські та дипломні роботи. Але його потрібно вирішувати, щоб мати здатність “професіонально розуміти” і вченим, і викладачам та магістрам, як і студентам – майбутнім спеціалістам.

Здобувати (і формувати) лише фахове знання, яке презентоване у наукових текстах переважно на лексично-образній основі та за участі процесів пам’яті, значно простіше, оскільки є знання рідної мови і, крім того, у програмах будь-якої дисципліни, створеної викладачами, чітко визначається перелік завдань: що треба знати, і дається перелік теоретичних і практичних знань щодо *фахового* об’єкта та предмета; що треба вміти, і наводиться перелік умінь: як організувати експерименти (експериментальні дисципліни), як отримувати наукові факти, виявляти закономірності, закони (математичні дисципліни) тощо.

Ми лише поставили проблему щодо *необхідності іншої системи знань* у фаховій підготовці і спеціалістів, і викладачів, і магістрів, які потім ставатимуть ученими, фаховий рівень яких визначатиметься не тільки наявністю “професійних наукових знань” та механізмів їх отримання, а й наявністю та здатністю “професіонального розуміння”. І ця система наукових знань орієнтована на формування “*професіонального розуму*”, формування *потреб* мати такі знання. Маючи таку систему знань, як одну із суттєвих ознак феномену “розуміння”,

і *потребу* в наявності таких знаннях, потім володіти здатністю щодо професіонального розуміння. І вирішувати фахові проблеми спочатку професіональним розумом, а потім діяти. При цьому, якщо виникає така необхідність, не виключається і використання експериментів. Але функція таких експериментів, які називаються думковими, тобто виконуються в думках (рос. “мысленные эксперименты”) [11; 20] зовсім інша: не створювати нове фахове знання, а досліджувати фахові проблеми, керуючись зазначеними теоріями професіонального розуміння.

Висновки. Нами визначено суттєві ознаки феномену “розуміння”. Це наявність певної системи знань щодо предметної сфери, важливої для задоволення потреб, збереження життя тощо; наявність потреб щодо нової предметної сфери та її оцінки; здатність змінювати потребу на мотив для прийняття рішення.

Визначено теоретико-методичні засади феномену “розуміння”, якими постають: психологічна теорія розуміння як явища; семіотична теорія феномену “розуміння” наукових текстів, поданих у вигляді “текстовізованої природи” чотирма основними типами знаків; семантичної теорії феномену “розуміння”, яка зміщує акцент на денотати знаків, зміст яких детермінований фаховими парадигмами кожної окремої науки і тим самим визначає професіональний статус денотатів знаків як таких, що не перетинаються із денотатами знаків інших наук.

На основі визначених теоретичних засад та їх синергетичної природи відповідно до зазначених теорій щодо феномену “розуміння” намічено знання, які визначають паспорт (перелік) необхідних і професійних знань, і професіональних потреб у структурі навчально-пізнавальної діяльності майбутніх викладачів в умовах магістратури.

Список використаної літератури

1. Веккер Л.М. Психические процессы / Л.М. Веккер. – Изд-во ЛГУ, 1974. – Т. 1. – 334 с.
2. Войшвилло Е.К. Логика : учеб. для студ. высш. учеб. завед. / Е.К. Войшвилло, М.Г. Дегтярев. – М., 2001. – 528 с.
3. Гейзенберг В. Что такое “понимание” в теоретической физике? / В. Гейзенберг // Природа. – 1971. – № 34. – С. 75–77.
4. Брунер Дж. Психология познания : пер. с англ. / Дж. Брунер. – М. : Прогресс, 1977. – 412 с.
5. Грязнов А.Ф. Эволюция философских взглядов Л. Витгенштейна. Критический анализ / А.Ф. Грязнов. – МГУ, 1985. – 172 с.
6. Гусев С.С. Проблема понимания в философии / С.С. Гусев, Г.Л. Тульчинский. – М. : Политиздат, 1985. – 192 с.
7. Дёлинг Э. Экзистенциальные высказывания и их анализ в логике и философии / Э. Дёлинг // Исследования по логике научного познания. – М. : Наука, 1990. – С. 115–123.
8. Загадка человеческого понимания / под общ. ред. А.А. Яковлева ; сост. В.П. Филатов. – М. : Политиздат, 1991. – 352 с. – (Над чем работают, о чем спорят философы).
9. Кондаков Н.И. Логический словарь-справочник / Н.И. Кондаков. – 2-е изд., испр. – М. : Наука, 1976. – 720 с.
10. Леске М. Почему имеет смысл спорить о понятиях : пер. с нем. / М. Леске, Г. Редлов, Г. Штилер. – М. : Политиздат, 1987. – 287 с. – (Над чем работают, о чем спорят философы).
11. Макаревичус К. Место мысленного эксперимента в познании / К. Макаревичус. – М. : Мысль, 1971. – 80 с.

12. Новий тлумачний словник української мови : у 4 т. / укл. В. Яременко, О. Сліпущенко. – 2-ге вид., випр. – К. : Аконіт, 2006. – Т. 3. – 862 с.
13. Павилёнис Р.П. Проблема смысла / Р.П. Павилёнис. – М. : Мысль, 1983. – 268 с.
14. Психология мышления : сб. пер. с нем. и англ. – М. : Прогресс, 1965. – 532 с.
15. Словарь иностранных слов. – 12-е изд., стереотип. – М. : Рус. яз., 1985. – 608 с.
16. Словник іншомовних слів / за ред. О.С. Мельничука. – К., 1975. – 776 с.
17. Сохор А.М. Логическая структура учебного материала / А.М. Сохор. – М. : Педагогика, 1974. – 192 с.
18. Уайтхед А. Избранные работы по философии : пер. с англ. / сост. И.Т. Касавин ; общ. ред. и вступ. ст. М.А. Кисселя. – М. : Прогресс, 1990. – 718 с.
19. Хрестоматия по ощущению и восприятию / под ред. Ю.Б. Гиппенрейтер и М.Б. Михалевской. – МГУ, 1975. – 400 с.
20. Чернов В.П. Мысленный эксперимент / В.П. Чернов. – М. : Наука, 1970. – 205 с.

Стаття надійшла до редакції 21.01.2013.

Коваленко В.А. Синергетическая природа профессионального понимания в контексте теоретико-методических средств его формирования в условиях магистратуры

Выявлены существенные признаки феномена “понимание”, определены его теоретико-методические основания, какими представлены: психологическая теория понимания как явления; семиотическая теория понимания научных текстов; семантическая теория денотатов знаков, детерминированных профессиональными парадигмами каждой отдельной науки, и намечен паспорт (перечень) необходимых знаний и профессиональных потребностей в структуре учебно-познавательной деятельности будущих преподавателей в условиях магистратуры.

Ключевые слова: синергетическая природа, феномен понимания, психологическая, семиотическая, семантическая теории, денотаты знаков.

Kovalenko V. Synergetic Nature of Professional Intellection within the Scope of Theoretical and Methodical Ways of its Building under MA Course

The article reveals significant features of the phenomenon “understanding” (intellection); it determines its theoretical and methodical principles: psychological theory of understanding as a phenomenon; semiotic theory of understanding scientific texts; semantic theory of denotata of signs determined by specialized paradigms of every separate scientific field. The research outlines the list of necessary knowledge and professional demands in the structure of educational activities of future teachers under MA course.

Key words: synergetic nature, the phenomenon of understanding (intellection), psychological, semiotic, semantic theories, denotata of signs.